

Bütün Yönleriyle Sömürgecilik

Azmi Özcan, Ed. İbrahim Akkurt

İstanbul, Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 2024, 200 sayfa, ISBN:978-605-73379-7-9.

Esmâ BİÇER*

Bütün Yönleriyle Sömürgecilik kitabı Fatih Belediyesinin katkılarıyla Zeyrek Akademi Seminerlerinin neşredilmiş hâlidir. Kitap on bir bölümden oluşmaktadır. Her bölümün sonunda konunun tamamlayıcısı olarak okuma parçaları eklenmiştir. Bu okuma parçaları editörün açıklamasıyla, Azmi Özcan'ın konu ile ilgili bilimsel toplantı bildirimleri, makaleleri, ansiklopedi maddeleri ve röportajlarından alınmıştır. Kavramların açık bir dille anlatılması ve örneklerle zihinde canlandırılması, okurun metni anlamasını kolaylaştırmıştır. Yine bölümler arasındaki haritalar, ele alınan konunun anlaşılması ve analiz edilmesinde etkili olurken, resimler de görsel olarak kitabı zenginleştirmiştir. Kitap içinde tanımlarla bilgiler verilirken, satır aralarındaki sorularla okura, sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış açısı kazandırılmak istenmiştir.

Azmi Özcan'ın tanımıyla sömürgecilik, “insanlık tarihinin bilinen bütün tarih boyunca karşılaştığı en karanlık, en meşum tehdit ve tehlikedir.” Okurlar, herkes tarafından bilinen siyasal, ekonomik yönlerinin dışında, kültürel yönleriyle sömürgeciliğin ne olduğu sorusunun cevabını bu kitapta bulabileceklerdir.

Kitabın ilk bölümü olan “Tarihin Aktörleri”nde, XV. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan burjuva sınıfının tarihte nasıl etkili olduğunu; radikal kırımların, devrimlerin başat aktörü olduğunu ve onlarla birlikte sömürgecilik tarihinin yazılmaya başladığını öğreniyoruz. İnsanın özgürlüğü ve gelişmesi için kendisini baskı altında tutan değerlerden kurtulmayı vadeden zihniyetin, adım adım tarih sahnesinde ilerleyişine şahitlik ediyoruz. Burjuva sınıfı önce eski düzene başkaldırmış, sonra toplumları ayakta tutan kutsallar üzerinden yeni politikalar geliştirmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, esma.bicer@stu.fsm.edu.tr

“Dünya Tarihi’ndeki Kırılmalar”; İslamiyet’in ortaya çıkışının, Arapların bu mirasa neden sahip çıkamadığının, töresine bağlı ve güçlü ordusu ile kısa sürede organize olan Türklerin İslamiyet’e olan katkısının anlatıldığı bölümdür. Bölümde aynı zamanda, XV. yüzyılda burjuva sınıfı ile başlayan Coğrafi Keşiflerle bir anda dünyanın dengesinin değiştiği, paranın ve gücün sahibinin artık burjuva olduğu açıklanmıştır. Bölümün sonundaki okuma parçasında, İslamiyet’in daha önceki semavi dinleri kapsadığı, Allah-insan ilişkisinin aracısız olduğu, dine kabulün kolaylık ve sadeliği, eşitlik ve özgürlüğe verdiği önem anlatılmış; “Neden İslamiyet?” sorusunun cevabı verilmiştir.

İnsanları varlık âleminde sınırlayan, zaman ve mekândır. Zaman bilgisinin tarih, mekân bilgisinin ise coğrafya olduğunu bilmemiz gerekir. Eğer tarihi ve coğrafyayı öğrenir, iyi analiz edersek sonuçları da yararımıza olacaktır. “Türklerin Tarihteki Rolü” adlı bölümde önce hizmet, sonra hâkimiyet ve en sonunda devlet kurma düşünceleri ile Türklerin tarihe olan katkıları üzerinde durulmuştur. Azmi Özcan bu konuyu şu şekilde belirtmiştir: *“Türklerin tarihteki başat imkânlarından birisi; gittikleri bütün coğrafyanın kültürlerini biriktirerek kültürel bağımsızlık kazanmışlardır, o yüzden kolay sarsılmazlar.”* (s. 54) Okuma parçasında İngiliz sömürgeciliğinin doğuşu ve aşamaları anlatılırken, panislamizm kavramı üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölüm, “Oryantalizm ve Sömürgecilik” adını taşımaktadır. Sömürgecilerin hedefi, gittikleri yerlerde kalıcı olmak ve insanların öz güvenlerini yıkarak onları kendilerine bağımlı hâle getirmektir. Bu bağlamda insanların kültür ve medeniyet değerlerinin saygınlığı ortadan kaldırılarak, toplumlar arasında çatışmalar çıkarmak hedeflenmiştir. Böylece oryantalizm ortaya çıkmış, insanı insan yapan tarih, kültür ve din gibi değerler itibarsızlaştırılmak istenmiştir. Konunun açıklanmasının ardından okuma parçası ile bölüm tamamlanmıştır.

Beşinci bölüm “Rus Sömürgeciliği” başlığını taşımaktadır. Rusların ortaya çıkışı ile başlayan süreç, Osmanlı-Rus ilişkileri ve sömürgecilerin farklı şekillerde sürece dâhil olması anlatılmıştır. Oyunu her zaman güçlü devletlerin kurduğu, diğer devletlerin de kurucuya göre hareket ettiği üzerinde durulmuştur. Okuma parçasında, Rusların, Türk boğazları üzerine oluşturdukları politikaya değinilmiştir.

Kitabın en can alıcı bölümü “Kültürel ve Bilimsel Sömürgecilik”tir. Bu bölümde, insanlar üzerinde yapılmak istenenler örneklerle açıklanırken, bilimsel keşiflerin sömürgeciler tarafından nasıl kullanıldığı gözler önüne serilmiştir. *“Varlığımız ve geleceğiniz başkasının eline kaldıysa sizin yaşama şansınız çok azdır.”* (s. 102) Bu duruma düşmemek için bilginin gücü düşüncesi okura verilmiştir.

Hedefe ulaşmak için sahip olduğumuz değerleri yok saymanın ve bu doğrultuda yapılan çalışmaların anlatıldığı bölüm “Sömürgeciliğin İdeolojisi”dir. Tarihin kırılma noktasını başlatan burjuvanın bilim ve düşünceye yatırım yaparak istediğini elde etmesinin örneklerle anlatıldığı bölümden çıkarılacak sonuç; bilgiye, kültüre ve düşünceye yatırım yapılması gerekliliğidir. Bu yapıldığı takdirde başarı kaçınılmaz olacaktır. Hindistan’da İngiliz hâkimiyeti ve ulemanın bu konudaki tavrı hakkında bilgiler veren okuma parçası, bölümü tamamlar niteliktedir.

Sekizinci bölümde “İrkçılık” konusu ele alınmıştır. İrkçiliğin dünya ve Türk tarihi açısından değerlendirilmesi yapılırken; bir kültürü, geleneği veya birikimi olmayan burjuvanın, oyun kuruculuğunu

eline alması üzerinde durulmuştur. Oyun kurucunun değişmesiyle dengelerin altüst olduğu ve ortaya çıkan sorunların çözümü bu bölümde ve okuma parçasında ele alınmıştır.

“Sömürgecilik ve Hilafet Müessesesi” bölümünde, pek çok kişinin yanlış bildiği *hilafetin ilgası* bir ünvanın yasaklanması olarak açıklanmış, konuya yeni bir bakış açısı kazandırılmak istenmiştir. Ayrıca İslam inancında devlet iradesinin liyakate dayalı olduğundan bahsedilmiştir. Üzerine makalelerin ve kitapların yazıldığı hilafet konusu, Azmi Özcan’ın vurucu cümleleri ve sade anlatımıyla kolay anlaşılır hâle gelmiştir.

“Yeni Düzen” ve “Kitlelerin Yönetimi” başlıklı son iki bölümde, emperyalizmin dünyayı nasıl paylaştığının, buna karşı Türklerin sahip olduğu güçlü ordu ve gelenekle nasıl ayakta kaldığının bilgisi verilmiştir. Sömürgeciliğin yolunu kesmek için bilim, sanat ve kültürün gerekliliği anlatılmış, sorumluluk ve merak duygusu ile aydınların harekete geçmesi gerektiği savunulmuştur. Batı hiçbir zaman sorumluluk duygusu ile hareket etmemiş, her zaman kendini haklı görmüştür. Batı için merak duygusu önemli olmuş ve Batı, bu duygu ile her şeyi elde etmiştir. Doęu ise sorumluluk duygusu ile dünyadaki haksızlıkların karşısında durmayı kendine amaç edinmiştir. Bu süreçte Batı hep alan, Doęu ise veren taraf olmuştur. İşte bu düşünce etrafında oluşan bölüm, okuyucuya sonuca ulaşmanın yollarını gösterecektir. Bölüm sonundaki okuma parçası, “Kırım Savaşı’nın Getirdikleri Payitaht’ta Dost İşgali” başlığını taşımaktadır. Savaşın siyasi sonuçlarının yanı sıra, İstanbul’a yerleşen Avrupalıların Osmanlı Devleti üzerinde yarattığı sosyal ve kültürel etkiler parçada değerlendirilmiştir.

“Kitlelerin Yönetimi” bölümünde ayrıca, Doęu’nun duygu ve inançları ile hayatını devam ettirirken, Batı’nın bilgi ve akla yöneldiği anlatılmıştır. Konu şu sözlerle özetlenmiştir: “*Güce ve zenginliğe talip olalım. Ama bu güç ve zenginliği başkalarına hâkimiyet için değil, insanlığa hizmet için kullanalım.*” (s. 184) Kitap, Azmi Özcan ile yapılan “Sultan İkinci Abdülhamid Han ve Dış Politikası” konulu röportaj ile son bulmuştur.

Azmi Özcan’ın amacı, okurlara “*Tehdit ne kadar büyük olursa olsun biz bunun farkındayız, dolayısıyla istersek bunları çözebiliriz*” (s. 9) umudunu vermek olmuştur. Sömürgecilik yüzyıllardır var olmuş, var olmaya da devam edecek bir olgudur. Oyuncular ve rolleri zamana ve şartlara göre değişim gösterse de yapılanlar, milletleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu etki kimi zaman siyasi, kimi zaman ekonomik, kimi zaman da kültürel olmuştur. Tarihi iyi okuyarak farkındalığımızı arttırmalı, bilginin gücünü keşfedip ona yatırım yapmalıyız. Bu bilgiler ışığında Azmi Özcan’ın kitabı, okurların sömürgecilikle ilgili sorularına cevap verebilecektir. *Bütün Yönleriyle Sömürgecilik*, mutlaka okunması gereken, baş ucu niteliğinde bir eserdir.